

Pisatelji v zaporu

Publicist, bibliotekar, leksikograf in upokojeni profesor slovenščine Andrijan Lan je v knjigi *Slovenski književniki in književnice v komunističnih zaporih* zbral več kot šestdeset slovenskih pisateljic in pisateljev, esejistov in publicistov, ki jih je povojna komunistična oblast iz teh ali onih razlogov, za daljši ali krajši čas, zaprla med letoma 1945 in 1991. Z obsežno spremno besedo dr. Marjana Dolgana *Rojstvo nasilja iz duha utopije* je delo pred kratkim izšlo pri založbi Družina. Delo je leksikografsko urejeno, imena niza po rojstnih letnicah obravnavanih pisateljev. Tako je prvi Ivan Dolenc (1884–1971),

publicist in urednik, ki je konec vojne dočakal kot ravnatelj novomeške gimnazije, zaprt pa je bil že 10. maja 1945 in pozneje obsojen na dve leti zapora, češ da je bil »fanatični pristaš in idejni pobudnik domobranstva«. Zadnji obravnavani pisatelj je Jure Detela (1951–1992), pesnik, pisatelj in esejist, brat Leva Detele, takrat emigrantskega pisatelja na Dunaju. Detela sicer ni bil zaprt zaradi političnega delikta, bil pa je ves čas nadzorovan, večkrat zasliševan. Zaprt je bil dvakrat, najprej dva dni zaradi neplačane kazni, štiri dni pa zato, ker so ga s številnimi drugimi zaradi kongresa zveze komunistov enostavno umaknili za rešetke.

Lah ob vsakem pisatelju poda njegove osnovne biografske podatke, daljše ali krajše opombe, verjetne ali možne razloge za njihovo zaporno kazen, pri tistih, pri katerih obstajajo, pa tudi odlomke iz njihovih spominskih ali literariziranih zapisov o zaporniškem življenju.

Pavla Hočevar, Janez Jalen, Narte Velikonja, Angela Vode, Ludvik Mrzel, Milena Mohorič, Ljuba Prenner, Igor Torkar, Janko Moder, Vitomil Zupan, Jože Brejc (Jože Javoršek), Ljubo Sirc, Jakob Savinšček, Andrej Hieng, Mirko Zupančič, Viktor Blažič, Lojze Kovačič, Žarko Petan, Dane Zajc, Kajetan Gantar, Marjan Rožanc, Gregor Strniša, Vital Klabus, Veno Taufer,

Tomaž Šalamun, Branko Šömen in Drago Jančar ... je le nekaj širši javnosti bolj znanih pisateljev, obravnavanih v tej knjigi. Avtor opozarja, da seznam ni popoln, vendar je iz pregledanega gradiva mogoče odkriti nekaj značilnosti političnega sojenja režimu sumljivih oseb.

Na prvem mestu omenja politično instrumentalizirano sodstvo, v katerega mlinu se je lahko znašel vsak, ne glede na to, ali je bil član partije oziroma oblastniške elite ali ne. Večina sodnih procesov proti obsojenim pisateljem je bila montiranih, obtožbe izmišljene, obsodbe pa scela nesorazmerne in predimenzionirane. Kot denimo v primeru Ludvika Mrzela, skojevca,

sodelavca OF in partizana, ki so ga Nemci ujeli in poslali v Dachau, po vojni pa je bil na enem od dachauskih procesov obsojen na dvanajst let strogega zapora, odsedel jih je sedem, delno celo na Golem otoku. Podobno je bilo v danes podrobno znani zgodbi Angele Vode ali Vitomila Zupana.

Lah v sklepnem delu postreže z zanimivo preglednico, v katero razdeli zaprte po različnih kategorijah. Najprej glede na nevtralen generacijski vidik (9 dijakov in 10 študentov) in preteklo »pripadnost« (6 bivših domobrancev, 13 bivših partizanov, 2 bivša komunista, 17 bivših zapornikov v italijanskih in nemških taboriščih med drugo svetovno vojno). Temu

sledita dve stanovski razvrstitvi (11 duhovnikov in redovnikov ter 3 šolniki).

Preostale skupine avtor razvrsti po »abecedno urejenih delovnih oznakah«, kot denimo demokratični opozicionalci (4), informbirojevci (9), izgnanci zaradi nemškega pokreka (1), kršitelji kulturnega molka (9), obsojenci na dachauskih procesih (2), sodelavci »nepravovernih« revij (7), »sodelujoči« z emigracijo (6) in tako naprej.

Na koncu avtor pripomni, da so bili zaprti in v knjigi obravnavani pisatelji le majhen del »velikanskih skupin sovražnikov, ki jih je komunistična oblast paranoično iskala in nenehno najdevala«.

Ž. L.